

Resultaten van de Veiligheidsmonitor Voortgezet (Speciaal) Onderwijs 2006

Brochure

prof. dr. T. Mooij | drs. R. Sijbers | ing. M. Sperber

its

RESULTATEN VAN DE VEILIGHEIDSMONITOR
VOORTGEZET (SPECIAAL) ONDERWIJS 2006

Resultaten van de Veiligheidsmonitor
Voortgezet (Speciaal) Onderwijs 2006

Brochure

Prof. dr. T. Mooij, drs. R. Sijbers, & ing. M. Sperber

juli 2006

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK DEN HAAG

Mooij, Ton

Resultaten van de Veiligheidsmonitor Voortgezet (Speciaal) Onderwijs 2006. /
prof. dr. T. Mooij, drs. R. Sijbers, & ing. M. Sperber - Nijmegen: ITS
ISBN 90 - 5554 - 300 - 4
NUR 840

© 2006 ITS, Radboud Universiteit Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van het ITS van de Radboud Universiteit Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Voorwoord

Een belangrijk beleidsterrein van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) betreft de veiligheid in het onderwijs. In dit verband heeft het ministerie het initiatief genomen tot – onder andere – de inrichting van een veiligheidsmonitor in het voortgezet onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs, ofwel V(S)O.

Doel van deze monitor is de veiligheidssituatie bij leerlingen, personeel en leiding van schoollocaties in het V(S)O regelmatig in kaart te brengen. Belangrijk zijn metingen van gevoelens van (on)veiligheid; varianten van feitelijk ervaren geweld; en het veiligheidsbeleid en de effectiviteit daarvan. Essentieel is ook dat deelnemende schoollocaties hun eigen resultaten teruggekoppeld krijgen. Met deze informatie kunnen zij het eigen veiligheidsbeleid mede inrichten, verantwoorden en ook empirisch evalueren.

De ‘Veiligheidsmonitor V(S)O 2006’ is de eerste meting ofwel 0-meting. Deze vindt plaats ter indicatie van eventuele problemen of te nemen beleidsmaatregelen per locatie, of ook landelijk. De constructie van deze monitor is gebaseerd op de vragenstellingen vanuit het ministerie en het aansluitende overleg tussen het ITS en een begeleidingscommissie. In deze begeleidingscommissie hadden vertegenwoordigers zitting vanuit de Inspectie van het Onderwijs, Schoolmanagers VO, en de Algemene Onderwijs Bond.

In deze brochure wordt verslag gedaan van de kern van de landelijke resultaten begin 2006. Veel aanvullende en meer gedetailleerde resultaten van het monitoronderzoek worden via internet ter beschikking gesteld.

Wij verwachten dat deze monitor zal bijdragen aan de vergroting van de veiligheid in en rond school. Dit vooral via de feedback van de eigen resultaten en de vele veiligheidssuggesties van leerlingen en personeel per deelnemende locatie.

ITS – RU Nijmegen
Juli 2006

Prof. dr. E. de Gier,
directeur

Inhoudsopgave

1	Veiligheidsbeleid	1
2	De veiligheidsmonitor V(S)O	1
3	Verspreiding van resultaten	3
4	Deelname aan de Veiligheidsmonitor V(S)O 2006	3
5	Resultaten: gevoelens van (on)veiligheid	4
	5.1 Leerlingen	4
	5.2 Personeel	4
6	Resultaten: ‘risicosignalen’ bij leerlingen	5
	6.1 Spijbelen	5
	6.2 Drugs	5
	6.3 Wapens	5
7	Resultaten: feitelijk ervaren van (on)veiligheid	6
	7.1 Zes soorten geweld	6
	7.2 Slachtoffer, dader of getuige	6
	7.3 Leerling is slachtoffer; dader is leerling of docent	7
	7.4 Leerling is dader; slachtoffer is leerling of docent	7
	7.5 Leerling is getuige; slachtoffer is leerling of docent	8
	7.6 Personeelslid is slachtoffer; dader is leerling of docent	8
	7.7 Personeelslid is dader; slachtoffer is leerling of docent	9
	7.8 Personeelslid is getuige; slachtoffer is leerling of docent	9
	7.9 Verdere specificaties van landelijke gegevens	10
8	Resultaten: veiligheidsbeleid en -effectiviteit	11
	8.1 Leerlingen	11
	8.2 Personeel	12
	8.3 Locatieleiding	13
9	Conclusies	14
	9.1 Inhoudelijke conclusies	14
	9.2 Kwaliteit van de monitor	15
	9.3 Feedback aan locaties en vervolg	15

1 Veiligheidsbeleid

In mei 2004 heeft het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) aan de Tweede Kamer een “Plan van aanpak veiligheid in het onderwijs en de opvang van risicoleerlingen” aangeboden. Een onderdeel van dat plan is het meer systematisch en meer structureel dan voorheen laten verzamelen van informatie waarmee de veiligheidssituatie in en rond scholen kan worden gemeten en geëvalueerd.

Meer systematisch wil zeggen: met vergelijkbare inhoud, specificaties en respondentgroepen over verschillende tijdstippen. Hierdoor is het mogelijk ontwikkelingen en trends vast te stellen en te evalueren. Meer structureel wil zeggen: met zicht op welke veiligheidsinformatie relevant is voor de verschillende niveaus (landelijk, regionaal en/of stedelijk; bestuurlijk, school-, en locatieniveau).

Het is vooral belangrijk dat scholen en locaties zelf een goed inzicht hebben in hun eigen veiligheidssituatie. Dit enerzijds via helderheid over eigen veiligheidskenmerken en ontwikkelingen daarin bij leerlingen, personeel en de school(omgeving). Anderzijds door middel van vergelijking van de eigen veiligheidskenmerken met landelijke indicatoren of benchmarks.

2 De veiligheidsmonitor V(S)O

Ter uitvoering van dit veiligheidsbeleid heeft het ministerie van OCW in 2005 het initiatief genomen tot de inrichting van een veiligheidsmonitor in het voortgezet (speciaal) onderwijs. Het eerste doel van de veiligheidsmonitor is de veiligheidssituatie op Nederlandse scholen in het voortgezet onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs – kortweg V(S)O – regelmatig in kaart te brengen. Het gaat hierbij om gevoelens van (on)veiligheid bij docenten, onderwijsondersteunend personeel, leerlingen en de locatieleiding; om de varianten van en maten waarin (on)veiligheid of geweld feitelijk wordt ervaren; en om het veiligheidsbeleid en de effectiviteit daarvan. Kernresultaten van de eerste meting met deze veiligheidsmonitor V(S)O in het jaar 2006 worden in deze brochure samengevat in de vorm van *landelijke indicatoren of benchmarks*. Overige informatie wordt via internet ter beschikking gesteld.

Ten tweede krijgen de *schoollocaties* hun eigen resultaten vertrouwelijk teruggekoppeld. Deze eigen gegevens kunnen worden vergeleken met landelijke indicatoren of ook met indicatoren die naar onderwijsniveau of mate van verstedelijking zijn uitgesplitst. Deelnemende locaties kunnen met deze eigen gegevens vooral ook een eigen veiligheidsbeleid mede inrichten, evalueren en controleren. Dit laatste zal kunnen

plaatsvinden via een tweejaarlijkse afname van de veiligheidsmonitor V(S)O: dan komt voor leiding, personeel en leerlingen systematische informatie beschikbaar wat betreft veiligheid en de effecten van bepaalde maatregelen.

De huidige uitvoering van de veiligheidsmonitor V(S)O in het jaar 2006 betreft de eerste meting ofwel 0-meting. Deze vindt plaats ter indicatie van eventuele problemen of te nemen beleidsmaatregelen. Deze maatregelen zijn met behulp van een volgende meting te evalueren bij leerlingen, het personeel, en de locatieleiding. Als meer specifieke functies van de veiligheidsmonitor zijn te noemen:

1. Het leveren van beleidsinformatie: via periodieke metingen wordt zicht op ontwikkelingen en beleidseffecten verkregen.
2. Het genereren van informatie over blinde of witte vlekken, of mogelijke samenhangen waarmee het veiligheidsbeleid kan worden verbeterd.
3. Het leveren van informatie en resultaten op diverse niveaus (landelijk, regionaal, school, locatie, locatieleiding, docenten en onderwijsondersteunend personeel, leerlingen).
4. Het mede funderen en legitimeren van een landelijk veiligheidsbeleid ten aanzien van het V(S)O-veld.

De constructie en eerste uitvoering van deze monitor is nauw gebaseerd op de vragenstellingen vanuit het ministerie; de door het ITS ingediende offerte; en het aansluitende overleg tussen het ITS, het ministerie van OCW, en een begeleidingscommissie. In deze begeleidingscommissie hadden vertegenwoordigers zitting vanuit de Inspectie van het Onderwijs, Schoolmanagers VO, en de Algemene Onderwijs Bond.

3 Verspreiding van resultaten

De resultaten van het onderzoek met de veiligheidsmonitor V(S)O 2006 worden op verschillende wijzen ter beschikking gesteld.

1. In deze brochure worden de opzet en belangrijkste resultaten van de meting beknopt weergegeven. Deze brochure wordt in bredere kring verspreid.
2. Een hierop aansluitende, meer uitvoerige publicatie van tekst en landelijke tabellen ofwel benchmarks is door elke geïnteresseerde lezer via internet in te zien of op te vragen (zie www.veiligvo.nl, bij resultaten).
3. De deelnemende locaties krijgen via internet een op de eigen locatie toegesneden, vertrouwelijke feedback (zie www.veiligvo.nl, bij portaal). Deze informatie is slechts voor de betreffende locatie toegankelijk en bevat de eigen locatiegegevens in vergelijking met de landelijke benchmarks. Zeer belangrijk hierin zijn ook de door eigen leerlingen, personeel en leiding gegeven suggesties of plannen ter vergroting van de veiligheid in de eigen locatie. Deze informatie is toegesneden op 'ervaringen' van slachtoffers, daders en getuigen in en rond de eigen locatie. Aanvullend kunnen deelnemende locaties ook de hierboven bij 2. genoemde landelijke tekst en tabellen opvragen. Het geheel aan informatie vergemakkelijkt het nemen van juiste (beleids)maatregelen ter vergroting van de veiligheid in de eigen vestiging. Bij een volgende meting (begin 2008) kunnen die maatregelen dan exact en adequaat worden geëvalueerd.
4. Een vierde publicatie is gericht op de wetenschappelijke verantwoording van het monitoronderzoek.

4 Deelname aan de Veiligheidsmonitor V(S)O 2006

Aan de Veiligheidsmonitor V(S)O 2006 is deelgenomen door 215 locaties, variërend van voortgezet speciaal onderwijs tot en met vwo/gymnasium. Dit gebeurde via in totaal 80.770 leerlingen, 6.897 personeelsleden (docenten en onderwijsondersteunend personeel (OOP)), en 629 leden van de locatieleiding.

Bij leerlingen, personeel en leidinggevendenden werden gegevens verzameld over hun achtergrond, hun gevoelens van (on)veiligheid, hun feitelijke ervaringen met diverse vormen van geweld in en rond school, en hun plannen of ervaringen met het veiligheidsbeleid. De gegevens zijn verzameld in de periode tussen begin januari en 24

februari 2006 en hebben betrekking op het lopende schooljaar tot en met de datum waarop met de dataverzameling werd gestopt.

De verzamelde gegevens bleken representatief voor Nederland zowel wat betreft *onderwijstype* van de deelnemende leerlingen als wat betreft de *mate van verstedelijking* van de plaats ofwel postcode van vestiging van de deelnemende locaties.

5 Resultaten: gevoelens van (on)veiligheid

5.1 Leerlingen

De leerlingen is gevraagd aan te geven in hoeverre zij zich veilig voelen op verschillende plaatsen in of rond school. Zij voelen zich 'altijd' of 'meestal' veilig (van meest naar minder): thuis (95,9%); in de klas (95,1%); in studie- of werklokalen (94,6%); in de kantine of overblijfruimte (93,1%); en in de hal/bij de kluisjes (92,8%). 'Nooit' veilig voelen zij zich, van het minst veilig naar iets veiliger: bij de toiletten (4,3%); in de schoolomgeving (3,7%), in de hal/bij de kluisjes (3,6%) en op het schoolplein (3,6%).

In de internetbijlagen is de precieze informatie opgenomen over de gevoelens van (on)veiligheid per specifieke plaats in en rond school, ook uitgesplitst naar onderwijstype en naar mate van verstedelijking. Wat betreft onderwijstype komt naar voren dat leerlingen in het voortgezet speciaal onderwijs zich relatief het minst veilig voelen. Dat geldt voor elke genoemde plaats in en rond school. Hierna volgen de leerlingen in het praktijkonderwijs. Qua mate van verstedelijking is er een lichte trend dat leerlingen in de meer verstedelijkte gebieden zich meer onveilig voelen dan de leerlingen in de minder verstedelijkte gebieden.

5.2 Personeel

Ook het personeel – docenten en OOP – voelt zich over het algemeen veilig (90% of hoger). Het meest veilig voelen zij zich successievelijk: thuis (97,3%), in de toiletten (95,8%), in de studie- of werklokalen (94,4%), en in de klaslokalen (94,0%). Relatief gezien het minst veilig voelen zij zich op het schoolplein (90,4%) en in de schoolomgeving (91,4%).

In de internetbijlagen is deze informatie nader uitgesplitst naar mate van verstedelijking. Er doen zich enkele minimale maar wel consistente verschillen voor: personeelsleden werkzaam in de vier grote steden (G4) voelen zich iets onveiliger dan personeelsleden werkzaam in de overige gebieden.

6 Resultaten: ‘risicosignalen’ bij leerlingen

6.1 Spijbelen

Spijbelen gebeurt volgens de leerlingen ‘een enkele keer’ door andere leerlingen in de klas (28,9%) of door de leerling zelf (19,7%). Volgens 22,5% van de leerlingen doet de school nooit iets tegen spijbelen; 43,4% weet niet of de school iets tegen spijbelen onderneemt.

Qua onderwijstype variëren de percentages spijbelen vrij sterk. Mate van verstedelijking hangt vrijwel niet samen met spijbelen.

6.2 Drugs

Bijna 11% van de leerlingen ziet dat andere leerlingen in hun klas wel eens drugs in hun bezit hebben. ‘Nooit’ zelf drugs meenemen naar school doet 93,2% van de leerlingen; 3,6% doet dit wel eens of vaker. Op of rond school worden drugs verkocht en ook drugs gebruikt; 24,3% van de leerlingen is van mening dat de school nooit iets tegen drugs doet.

Binnen het voortgezet speciaal onderwijs lopen de meningen over het bezit en gebruik van drugs relatief sterk uiteen. Een deel van deze leerlingen geeft aan weinig te maken te hebben met drugs, een ander deel zegt er veel mee te maken te hebben. Leerlingen uit de onderbouw vmbo/havo/vwo scoren systematisch vrij laag. Wat betreft mate van verstedelijking worden er weinig verschillen waargenomen.

6.3 Wapens

Ruim 10% van de leerlingen ziet dat andere leerlingen in hun klas wel eens, of vaker, wapens in hun bezit hebben. Zelf een enkele keer of vaker een wapen bezitten, doet zich voor bij 5% van de leerlingen. Op of rond school worden een enkele keer of vaker wapens verkocht (3,4%). Door leerlingen van school wordt een enkele keer of vaker ook wel een wapen gebruikt (7%). Bijna 28% van de leerlingen is van mening dat de school nooit iets tegen wapens doet; ruim 6% ziet dat de school altijd iets tegen wapens doet.

Ook wat betreft het bezit, het mee naar school nemen, de verkoop of het gebruik van wapens geven de leerlingen in het speciaal voorgezet onderwijs tegenstrijdige signalen af. Verreweg de minste signalen worden afgegeven in de onderbouw van het

reguliere voortgezet onderwijs. De samenhang van het signaleren van wapenbezit of -gebruik met de mate van verstedelijking blijkt niet groot te zijn.

7 Resultaten: feitelijk ervaren van (on)veiligheid

7.1 Zes soorten geweld

In de monitor worden zes soorten feitelijke onveiligheid of geweld onderscheiden.

Verbaal	Uitschelden, expres storen, extra luid zijn, of met opzet lawaai maken
Materieel	Krassen of beschadigen, bespuiten of besmeuren, verstopen of wegmaken, vernielen, of stelen
Sociaal	Negeren, uitsluiten, bedreigen, intimideren, chanteren, of verkeerde geruchten verspreiden
Licht lichamelijk	Expres aanstoten of pijn doen, met opzet duwen of schoppen, met opzet laten struikelen, opzettelijk stompem, of slaan
Grof lichamelijk	Met elkaar vechten, in elkaar slaan of aftuigen, met een wapen bedreigen, of een wapen gebruiken
Seksueel	Maken van seksuele opmerkingen, maken van seksuele gebaren, betasten, aanraking, of verkrachting

7.2 Slachtoffer, dader of getuige

Bij zowel leerlingen als personeel is ten aanzien van elke variant van geweld nagegaan of men hiermee ervaring had als slachtoffer, als dader, of als getuige. De percentages waarin dat het geval is, staan in het volgende overzicht van percentages feitelijk ervaren geweld.

	Leerlingen			Personeel		
	Slachtoffer	Dader	Getuige	Slachtoffer	Dader	Getuige
Verbaal	15,7%	13,2%	41,1%	29,6%	2,8%	62,9%
Materieel	8,0%	5,8%	23,0%	10,7%	0,1%	35,2%
Sociaal	10,7%	6,6%	23,8%	10,3%	0,7%	44,4%
Licht lichamelijk	13,6%	10,6%	35,0%	2,9%	0,2%	56,2%
Grof lichamelijk	3,5%	3,4%	14,7%	0,6%	0,0%	22,7%
Seksueel	2,8%	1,1%	4,4%	2,9%	0,1%	19,0%

Afhankelijk van de rol bij deze vormen van geweld lopen de percentages sterk uiteen. Dat geldt zowel voor de leerlingen als voor het personeel. Het vaakst is men getuige, minder vaak slachtoffer, en het minst dader. Maar bij de leerlingen liggen de percen-

tages wat betreft slachtoffer- en daderschap veel dichterbij elkaar dan bij het personeel. Personeelsleden zien zich zelf veel vaker als slachtoffer dan als dader. Ook zijn zij van elke geweldsvorm veel vaker getuige dan de leerlingen dit zijn.

Bovenstaande percentages vormen de kern van de ‘benchmarks’ wat betreft de veiligheidssituatie in het voortgezet (speciaal) onderwijs in Nederland begin 2006. Deze percentages zijn echter in vele subpercentages uit te splitsen.

7.3 Leerling is slachtoffer; dader is leerling of docent

Als een leerling aangaf slachtoffer te zijn van een geweldsvariant, werd doorgevraagd wie de daders waren. Dit konden zijn: leerlingen van school, docenten van school, andere personeelsleden van school, of familieleden van leerlingen. In onderstaand overzicht worden de slachtofferpercentages bij leerlingen uitgesplitst naar de twee belangrijkste dadercategorieën, namelijk leerlingen van school en docenten van school. In het algemeen zijn leerlingen hier dader, maar ook docenten zijn wel dader.

Leerling is slachtoffer van geweld; dader is leerling van school of docent van school

	Slachtoffer	Dader	
	Leerling	Leerling	Docent
Verbaal geweld	15,7%	12,2%	1,4%
Materieel geweld	8,0%	5,4%	0,9%
Sociaal geweld	10,7%	8,4%	0,9%
Licht lichamelijk geweld	13,6%	10,3%	1,2%
Grof lichamelijk geweld	3,5%	2,1%	0,3%
Seksueel geweld	2,8%	1,4%	0,5%

7.4 Leerling is dader; slachtoffer is leerling of docent

In het overzicht op de volgende pagina komt naar voren dat leerlingdaders volgens eigen zeggen relatief het meest gewelddadig zijn ten opzichte van andere leerlingen van school en minder ten aanzien van docenten van school.

Een vergelijking tussen het bovenstaand overzicht en dat op de volgende pagina laat zien dat leerlingdaders duidelijk vaker geweld ervaren vanwege leerlingdaders dan dat leerlingdaders erkennen.

Leerling is dader van geweld; slachtoffer is leerling van school of docent van school

	Dader	Slachtoffer	
	Leerling	Leerling	Docent
Verbaal geweld	13,2%	8,7%	2,8%
Materieel geweld	5,8%	2,6%	1,2%
Sociaal geweld	6,6%	4,8%	0,8%
Licht lichamelijk geweld	10,6%	7,3%	1,1%
Grof lichamelijk geweld	3,4%	2,0%	0,5%
Seksueel geweld	1,1%	0,7%	0,2%

7.5 Leerling is getuige; slachtoffer is leerling of docent

Bij leerlingwaarnemers of -getuigen van geweld wordt dezelfde verhouding bevestigd: verreweg het meeste geweld vindt plaats ten aanzien van leerlingen van school. Ten opzichte van docenten van school komt met name verbaal geweld voor.

Leerling is getuige van geweld; slachtoffer is leerling van school of docent van school

	Getuige	Slachtoffer	
	Leerling	Leerling	Docent
Verbaal geweld	41,1%	29,1%	5,0%
Materieel geweld	23,0%	11,4%	2,6%
Sociaal geweld	23,8%	17,0%	1,9%
Licht lichamelijk geweld	35,0%	25,1%	2,0%
Grof lichamelijk geweld	14,7%	9,9%	0,6%
Seksueel geweld	4,4%	2,6%	0,2%

7.6 Personeelslid is slachtoffer; dader is leerling of docent

Op vergelijkbare wijze kan het personeel (docenten en onderwijsondersteunend personeel) slachtoffer, dader, of getuige zijn van een geweldsvariant. De personeelsleden die slachtoffer zijn van geweld geven aan dat de daders in het algemeen leerlingen van school zijn: zie het overzicht op de volgende pagina.

Bij de percentages geweld waarbij docenten van school dader zijn, is het percentage sociaal geweld van docenten ten opzichte van personeelsleden van school (2,2%) duidelijk hoger dan de andere percentages.

Personeel is slachtoffer van geweld; dader is leerling van school of docent van school

	Slachtoffer	Dader	
	Personeelslid	Leerling	Docent
Verbaal geweld	29,6%	28,4%	0,7%
Materieel geweld	10,7%	8,2%	0,4%
Sociaal geweld	10,3%	7,7%	2,2%
Licht lichamelijk geweld	2,9%	2,7%	0,2%
Grof lichamelijk geweld	0,6%	0,5%	0,0%
Seksueel geweld	2,9%	2,6%	0,3%

7.7 Personeelslid is dader; slachtoffer is leerling of docent

Geweld van personeelsleden is – volgens de daders zelf – met name verbaal geweld ten opzichte van leerlingen van school: zie onderstaand overzicht. Daar komt ook naar voren dat geweld ten aanzien van docenten van school volgens de personeelslid-daders relatief zeldzaam is. In bovenstaand overzicht blijkt echter dat geweld vanwege docenten volgens personeelslid-slachtoffers relatief wel groter is dan dat personeelslid-daders ten opzichte van docenten vermelden in onderstaand overzicht.

Personeel is dader van geweld; slachtoffer is leerling van school of docent van school

	Dader	Slachtoffer	
	Personeelslid	Leerling	Docent
Verbaal geweld	2,8%	2,3%	0,3%
Materieel geweld	0,1%	0,0%	0,1%
Sociaal geweld	0,7%	0,4%	0,3%
Licht lichamelijk geweld	0,2%	0,1%	0,2%
Grof lichamelijk geweld	0,0%	0,0%	0,0%
Seksueel geweld	0,1%	0,0%	0,0%

7.8 Personeelslid is getuige; slachtoffer is leerling of docent

Personeel dat getuige is van geweld op school, ziet dit in verreweg de meeste gevallen gebeuren ten aanzien van leerlingen van school. Maar ook de percentages geweld tegen docenten van school zijn zeker niet te verwaarlozen: zie het overzicht op de volgende pagina.

Personeel is getuige van geweld; slachtoffer is leerling of docent van school

	Getuige	Slachtoffer	
	Personeelslid	Leerling	Docent
Verbaal geweld	62,9%	52,8%	19,9%
Materieel geweld	35,2%	25,3%	4,9%
Sociaal geweld	44,4%	42,3%	10,0%
Licht lichamelijk geweld	56,2%	54,4%	3,0%
Grof lichamelijk geweld	22,7%	21,1%	0,8%
Seksueel geweld	19,0%	17,4%	1,3%

7.9 Verdere specificaties van landelijke gegevens

In elk van de bovenvermelde combinaties werd in de monitor doorgevraagd naar hoe vaak zich dit geweld voordeed in de periode sinds de zomervakantie van 2005. Het ging er ten eerste om of de daders dan wel slachtoffers *dezelfde personen* waren of niet. Ook is steeds gevraagd *waar* het geweld werd ervaren: in school (bijv. in de klas, op de gangen, in de kantine of overblijfruimte, op het schoolplein) of buiten school (in de schoolomgeving, of thuis). *De resultaten variëren steeds naar slachtoffer-dader combinatie en soort geweld*. Al deze specificaties zijn in de vorm van landelijke percentages of ook naar onderwijstype en/of mate van verstedelijking uitgesplitste percentages via internet in te zien of op te vragen (zie www.veiligvo.nl, bij resultaten).

Per slachtoffer-dader combinatie en soort geweld is vervolgens ook gevraagd *hoe* het geweld plaatsvond: van persoon tot persoon, via internet/pc op school, via internet/pc thuis, of via een mobieltje. Ook hier variëren de resultaten sterk, maar ‘van persoon tot persoon’ is veelal de belangrijkste geweldsvorm (zie verder de tekst en tabellen op internet).

Per slachtoffer-dader combinatie en soort geweld werd aanvullend ook steeds gevraagd naar *de reden(en) of het ‘waarom’ van het geweld*. Genoemd werden: het uiterlijk, de huidskleur, het land van herkomst, het gedrag, een handicap, pogingen anderen in hun gedrag te corrigeren, vanwege het geven van straf, hoge schoolprestaties, lage schoolprestaties, het geloof, het niet-gelovig zijn, het man-zijn, het vrouw-zijn, het homoseksueel of lesbisch zijn. Het blijkt dat al deze redenen worden genoemd, met een variatie van iets meer dan nul procent tot enkele procenten per ‘reden’. *Deze percentages verschillen al naar gelang de slachtoffer-dader combinatie en soort geweld* (zie voor alle specifieke percentages de tekst en tabellen op internet). Uitgaande van de ‘norm’ dat geweld in feite nooit geoorloofd is, kunnen deze ‘rede-

nen' worden geïnterpreteerd als alibi, discriminatie of rationalisatie. Omdat dit voor zover wij kunnen overzien de eerste keer is dat deze informatie zo wordt verkregen, is hier op dit moment niet meer over te zeggen. Nadere analyse van de diverse soorten resultaten kan wel meer inzicht verschaffen.

Vervolgens is per combinatie en ervaren geweld gevraagd *aan wie het is gemeld*. Hier waren de antwoordmogelijkheden: aan niemand, aan docenten, aan ouders of ouderaad, aan leerlingen, aan de schoolleiding, aan een vertrouwenspersoon, aan politie of justitie. Tenslotte werd steeds gevraagd of de melding effect heeft gehad en of men tevreden is met het effect van de melding. *Ook bij deze resultaten doen zich weer vrij grote variaties voor die afhankelijk zijn van slachtoffer-dader combinatie en soort geweld*. Al deze gegevens zijn in de vorm van landelijke tabellen en een beschrijvende tekst op een voor iedereen toegankelijke internetsite geplaatst (www.veiligvo.nl). De tabellen zijn uitgesplitst naar onderwijstype (bij leerlingen) en naar mate van verstedelijking (leerlingen, personeel, locatieleiding) Zowel de tekst als de tabellen kunnen ook worden gedownload.

8 Resultaten: veiligheidsbeleid en -effectiviteit

8.1 Leerlingen

Volgens bijna 84% van de leerlingen bestaan er op school afspraken over school- of gedragsregels. De percentages variëren van 71,3 in het voortgezet speciaal onderwijs tot 85,2 in de bovenbouw van havo/vwo. Qua mate van verstedelijking is er weinig variatie waar te nemen.

De leerlingen die bekend zijn met het bestaan van de afspraken of regels, geven aan dat die vooral zijn opgenomen in de schoolgids (67,5%), of zijn opgehangen in de klaslokalen (38,2%) en in iets mindere mate op diverse andere plaatsen. Volgens deze leerlingen zijn met name de docenten (81,1%), de conciërge/administratie (52,1%) en het management (42,5%) de makers van de regels. Zelf worden zij er volgens hun zeggen weinig bij betrokken.

Ook de handhaving van de regels vindt volgens de leerlingen vooral plaats door de docenten. Mede-invullen of controleren van gedragsregels door leerlingen gebeurt relatief het minst in de bovenbouw van havo/vwo. Hier zijn gedragsregels ook meer 'vanzelfsprekend', of minder urgent en herhaald te benadrukken omdat leerlingen zich er eerder aan houden. Ook het door docenten ondersteunen van positief gedrag

en direct ingrijpen wanneer dat nodig is, gebeurt daar relatief het minst. Qua mate van verstedelijking is hier weinig sprake van variatie.

Gemiddeld 58,6% van alle leerlingen is van mening dat de veiligheidssituatie ‘goed’ dan wel in orde is. In de bovenbouw van havo/vwo is dit 68% en in het leerwagondersteunend en praktijkonderwijs is het circa 44%. Evenzo is er een grote variatie naar mate van verstedelijking: op het platteland en in de 22 grote steden zónder de G4 is dit percentage circa 60, in de stadsgewesten 56, en in de G4 is het 50. Volgens de leerlingen in de G4 dient de veiligheid dus relatief het meest te verbeteren.

Volgens de leerlingen kan de veiligheid vooral worden verbeterd in de schoolomgeving en op het schoolplein (elk circa 23%). Daarna volgen: op de gangen (18%); in de hal/bij de kluisjes en in de kantine/overblijfruimte (elk circa 12%); en in de klas (9%) of in de toiletten (7%).

Tenslotte is de leerlingen gevraagd per plaats op te schrijven welke suggesties zij hebben om de veiligheid te vergroten. De leerlingen hebben hier in zeer grote mate gevolg aan gegeven. Omdat deze informatie vooral van belang is voor de concrete vergroting van de veiligheid in de locatie waar de leerlingen naar school gaan, worden deze suggesties via internet vertrouwelijk ter beschikking gesteld van de locatie waarop zij betrekking hebben.

8.2 Personeel

De resultaten bij het personeel (docenten en onderwijsondersteunend personeel) laten met betrekking tot veiligheidsbeleid en -effectiviteit zien dat volgens bijna 95% er op school afspraken zijn over gedragsregels. Er zijn geen noemenswaardige verschillen in relatie tot mate van verstedelijking.

De school- en gedragsregels zijn in te zien in de schoolgids (92,5%), in de gang of hal (26,4%), in de klaslokalen (34,5%) of op internet (41,9%). Volgens 45,6% van de personeelsleden worden zij ook uitgereikt op ouderavonden of bij andere gelegenheden.

Het management speelt volgens het personeel de belangrijkste rol bij het opstellen van gedragsregels en afspraken (90,9%), gevolgd door de docenten (85,4%). De leerlingen worden volgens het personeel in circa de helft van de gevallen hierbij betrokken. De controle op de naleving van de gedragsregels wordt in het bijzonder door de docenten, deels samen met leerlingen, uitgevoerd.

Volgens 35% van de personeelsleden is de veiligheid 'goed'. Plaatsen waar de veiligheid kan worden verbeterd zijn vooral: op het schoolplein (43,0%), op de gangen (41,3%), in de schoolomgeving (34,5%) en in de kantine/overblijfruimte (30,0%).

Personeelsleden in de G4 zijn relatief vaker dan in de overige verstedelijkingsgebieden van mening dat de veiligheid kan worden vergroot op de gangen, in de kantine of overblijfruimte en op het schoolplein.

Tenslotte is ook aan de personeelsleden gevraagd per plaats op te schrijven welke suggesties men heeft om de veiligheid te vergroten. Hiervan is in zeer grote mate gebruik gemaakt. Ook deze suggesties worden per internet vertrouwelijk ter beschikking van elke locatie gesteld.

8.3 Locatieleiding

Volgens de locatieleiding zijn in het bijzonder het management (94,6%) en de docenten (91,2%) betrokken bij de actualisering van de gedragsregels, gevolgd door het onderwijsondersteunend personeel (76,1%) en tenslotte de leerlingen (62,8%). In vergelijking met de overige gebieden worden de ouders in de G4 relatief vaker bij de actualisering van school- of gedragsregels betrokken.

Vervolgens heeft de locatieleiding een aantal kenmerken van pedagogisch-didactische aard in de eigen locatie beoordeeld. Relatief het meest wordt externe hulp ingeschakeld als de eigen mogelijkheden ontoereikend zijn. Relatief het minst is sprake van het voeren van een taalbeleid op maat en integratie daarvan in alle lessen.

De locatieleiding heeft tevens nog een aantal kenmerken gescoord met betrekking tot het beleid van de locatie in het kader van sociale veiligheid. Relatief hoog wordt gescoord op het benadrukken van bekendheid met school- of gedragsregels bij alle leerlingen en ouders, en het door de mentor oproepen van leerlingen wanneer zich een incident voordoet. Het minst wordt gebruik gemaakt van een pasjessysteem en van het inzetten van getrainde leerlingen als vertrouwenspersoon of mediator.

Tot slot werd aan de locatieleiding gevraagd: "Wat zijn de toekomstige plannen voor het beleid in verband met sociale veiligheid?".

Deze plannen zijn via de feedbackprocedure per internet weer vertrouwelijk ter beschikking gesteld van elke locatie. Dit in samenhang met de eigen locatiescores op de monitor en de suggesties van de eigen leerlingen en het eigen personeel ter vergroting van de veiligheid in en rond de locatie.

9 Conclusies

De ontwikkeling en uitvoering van de ‘Veiligheidsmonitor V(S)O 2006’ leiden tot verschillende soorten conclusies.

9.1 Inhoudelijke conclusies

- 1) Wat betreft *gevoelens van (on)veiligheid* is gebleken dat het overgrote deel – meer dan 90% – van de leerlingen en het personeel zich veilig voelt in en rond de schoollocatie. Bij leerlingen en personeel is er wel een duidelijke variatie naar onderwijstype. Hieraan dient andere aandacht te worden gegeven dan in het verleden vaak is gebeurd, in het bijzonder omdat de relatief grootste veiligheidsproblemen zich voordoen in de relatief ‘laagste’ onderwijstypen en de relatief ‘kleinste’ locaties. Een empirisch gecontroleerde, effectieve interventieaanpak bij leerlingen en docenten is eerder al uitgewerkt (zie bijv. Mooij, T., Selten, R., & Smeets, E. (1998). *Preventie van leerlingagressie door bevordering van pro-sociaal gedrag*. Nijmegen: KU, ITS).
- 2) De drie *risicosignalen van geweld* (spijbelen, drugs, wapens) zijn niet alleen in de 4 grote steden maar ook in de rest van het land duidelijk aanwezig, met een relatief sterke variatie naar onderwijstype.
- 3) Wat betreft *feitelijk ervaren geweld* voelen leerlingen zich relatief het meest slachtoffer van successievelijk: verbaal geweld (15,7%), licht lichamenlijk geweld (13,6%), en sociaal geweld (10,7%). Deze volgorde keert ook terug bij het dader zijn van geweld en getuige zijn van geweld.
- 4) Personeel voelt zich relatief het meest slachtoffer van successievelijk: verbaal geweld (29,6%), materieel geweld (10,7%), en sociaal geweld (10,3%). Het personeel geeft aan relatief het meest dader te zijn van verbaal geweld, sociaal geweld, en licht lichamenlijk geweld. Zij zijn getuige van met name verbaal geweld, licht lichamenlijk geweld en sociaal geweld.
- 5) Bij leerlingen en personeel is via onderlinge spiegeling de rol van slachtoffer, dader, of getuige zijn, verder uitgewerkt. Per slachtoffer-dader combinatie en soort ervaren geweld is steeds nagegaan *hoe vaak* zich dit voordoet, en of daders dan wel slachtoffers *dezelfde of verschillende personen* zijn. Ook is steeds gevraagd *waar* het geweld werd ervaren: in school (bijv. in de klas, op de gangen, in de kantine of overblijfruimte, op het schoolplein) of buiten school (in de schoolomgeving, of thuis). Vervolgens is gevraagd *hoe* het geweld plaatsvond: van persoon tot

persoon, via internet en pc op school, via internet en pc thuis, of via een mobieltje. Aanvullend werd gevraagd naar *de reden(en) of het 'waarom'* van het geweld. Vervolgens is per ervaren geweld gevraagd of en, zo ja, *aan wie het is gemeld*. Tenslotte werd steeds gevraagd of de melding *effect* heeft gehad en of men *tevreden is met het effect* van de melding.

Een hierop aansluitende, meer uitvoerige publicatie van landelijke tabellen (ofwel benchmarks) en tekst is voor iedereen via internet in te zien of op te vragen (zie www.veiligvo.nl, bij resultaten).

- 6) *Veiligheidsbeleid en -effectiviteit* wordt onder andere doorgevoerd via het al dan niet gezamenlijk maken en controleren van afspraken over school- en gedragsregels. Het onderzoek levert aanwijzingen op dat vooral ook de bijtijdse controle van de afspraken *via de leerlingen zelf* hier effectief is (zie ook bovenvermeld interventieonderzoek van Mooij, Selten, & Smeets, 1998).

9.2 Kwaliteit van de monitor

- 1) De monitor bestaat uit een internetgebaseerde, samenhangende vragenlijstsystematiek voor leerlingen, personeel en leiding van locaties voor het voortgezet (speciaal) onderwijs. De systematiek heeft bij de nulmeting al geleid tot een relatief grote response (N deelnemende personen=88.296; N locaties=215). Deze response is circa twee maal zo groot als oorspronkelijk beoogd, hoewel het verschijnen van de monitor voor het onderwijsveld relatief onverwacht kwam. De animo om te participeren in deze monitor maakt zichtbaar dat er duidelijke behoefte bestaat aan een dergelijk instrument en dat men deelname eraan nuttig acht voor de eigen locatie.
- 2) De met de Veiligheidsmonitor V(S)O 2006 verkregen gegevens zijn representatief voor het Nederlandse voortgezet en voortgezet speciaal onderwijs.
- 3) De uitkomsten van de analyses van de gegevens verkregen bij de leerlingen, personeelsleden en locatieleidingen sluiten nauw aan op eerdere landelijke onderzoeksuitkomsten wat betreft geweld in het voortgezet onderwijs.

9.3 Feedback aan locaties en vervolg

- 1) De *feedbackprocedure via internet* geeft de deelnemende locaties handvatten om de eigen veiligheidssituatie in vergelijking met de landelijke benchmarks goed in te kunnen schatten. Op basis hiervan kunnen maatregelen worden getroffen in het kader van het eigen veiligheidsbeleid. Herhaling van de meting na twee jaar kan deze maatregelen empirisch exact evalueren.

- 2) Herhaalde meting per locatie komt tevens tegemoet aan de wensen van de Onderwijsraad wat betreft de benodigde empirische onderbouwing van onderwijs- en beleidsmaatregelen. Een passende systematische preventie in het kader van veiligheid in en rond schoollocaties is eerder al uitgewerkt (zie bijv. pagina 114-118 in Mooij, T. (2001). *Veilige scholen en (pro)sociaal gedrag. Evaluatie van de campagne 'De veilige school' in het voortgezet onderwijs*. Nijmegen: KU, ITS).

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft een landelijke veiligheidsmonitor in het voortgezet (speciaal) onderwijs laten ontwikkelen en uitvoeren. Het gaat erom de veiligheid op en rond Nederlandse scholen regelmatig in kaart te brengen. Belangrijk zijn de gevoelens van (on)veiligheid bij leerlingen, docenten en onderwijsondersteunend personeel; de varianten van en maten waarin geweld feitelijk wordt ervaren door slachtoffers, daders en getuigen; en het veiligheidsbeleid en de effectiviteit daarvan volgens leerlingen, personeel en leiding. De situatie rond de schoollocatie wordt ook steeds gemeten, ter indicatie van eventuele (on)veiligheid buiten school.

Begin 2006 is de eerste meting met deze veiligheidsmonitor uitgevoerd. De kernresultaten van deze meting worden in deze brochure samengevat. De brochure bevat de meer algemene percentages in de vorm van landelijke indicatoren of benchmarks. Meer specifieke percentages op alle onderdelen van de monitor worden via internet ter beschikking gesteld. Deze landelijke informatie wordt ook uitgesplitst naar onderwijsniveau of mate van verstedelijking.

Tevens hebben de deelnemende schoollocaties hun eigen monitorresultaten vertrouwelijk via internet kunnen opvragen. Deze eigen locatiegegevens kunnen worden vergeleken met de landelijke indicatoren of met naar onderwijsniveau of mate van verstedelijking uitgesplitste indicatoren. De deelnemende locaties kunnen met deze gegevens het eigen veiligheidsbeleid mede inrichten, evalueren en controleren. Tweejaarlijkse afname van deze landelijke veiligheidsmonitor zal hen daarbij helpen.